

FUNDACJA
DZIKA POLSKA

IASY
LOBYWATEL

ClientEarth[®]
Prawnicy dla Ziemi

Co jest zapisane w Rozporządzeniu w sprawie odbudowy zasobów przyrodniczych? Nature Restoration Law punkt po punkcie

Artykuł 4. Odbudowa ekosystemów lądowych, przybrzeżnych i słodkowodnych

dr hab. Ewa Jabłońska, prof. UW (Wydział Biologii Uniwersytetu Warszawskiego, Centrum Ochrony Mokrał), kwiecień 2024

1. Treść rozporządzenia i komentarz

Art 4. Treść

Państwo członkowskie wprowadza środki niezbędne do **poprawy do dobrego stanu lądowych, przybrzeżnych i słodkowodnych siedlisk przyrodniczych Natura 2000 (wymienionych w załączniku I Dyrektywy Siedliskowej), które nie są w dobrym stanie.** Takie środki muszą zostać wprowadzone:

(a) **do 2030 r na co najmniej 30 % całkowitego łącznego obszaru wszystkich typów lądowych, przybrzeżnych i słodkowodnych siedlisk przyrodniczych Natura 2000,** które nie są w dobrym stanie, zgodnie z krajowym planem odbudowy;

(b) **na co najmniej 60 % do 2040 r. i na co najmniej 90 % do 2050 r. obszaru każdej grupy lądowych, przybrzeżnych i słodkowodnych siedlisk przyrodniczych Natura 2000 (załącznik I do NRL*),** które nie są w dobrym stanie, zgodnie z krajowym planem odbudowy.

Do 2030 r. państwa członkowskie traktują wskazane wyżej środki odbudowy priorytetowo na obszarach Natura 2000.

***Grupy lądowych, przybrzeżnych i słodkowodnych siedlisk przyrodniczych Natura 2000 wg NRL:**

Grupa 1: Mokrałta przybrzeżne i śródlądowe (w tym: ujścia rzek 1130, zalewy i jeziora przymorskie 1150, bagienne solniska nadmorskie 1330, śródlądowe halofilne łąki 1340, wilgotne wrzosowiska 4010, wszystkie torfowiska (7110, 7120, 7140, 7150, 7210, 7220, 7230), bory i lasy bagienne 91D0)

Grupa 2: Łąki i inne obszary objęte wypasem (w tym: murawy (6120, 6150, 6170, 6210, 6230), łąki, oprócz łąk nadrzecznych (6410, 6510, 6520), suche wrzosowiska 4030)

Grupa 3: Rzeki, jeziora i siedliska nadrzeczne (w tym: rzeki (3260, 3270), jeziora (3110, 3130, 3140, 3150, 3160), zarośla wzdłuż potoków górskich (3220, 3230, 3240), ziołorośla i łąki nadrzeczne (6430, 6440), lasy łąkowe (9160, 91E0, 91F0)

Grupa 4: Lasy (lasy, oprócz lasów bagiennych i łąkowych (9110, 9130, 9140, 9150, 9170, 9180, 9190, 91I0, 91P0, 91T0, 9410, 9420))

Grupa 5: Siedliska stepowe, wrzosowiskowe i zaroślowe (w tym: wysokogórskie borówczyska bażynowe 4060, zarośla kosodrzewiny 4070, subalpejskie zarośla wierzby lapońskiej 4080)

Grupa 6: Siedliska skaliste i wydmy (w tym: klify na wybrzeżu Bałtyku 1230, wydmy nadmorskie (2110, 2120, 2130, 2140, 2160, 2170, 2180, 2190), wydmy śródlądowe 2330, piargi, gołoborza, ściany skalne (8110, 8120, 8160, 8210, 8220, 8230), jaskinie nieudostępnione do zwiedzania 8310)

Państwo członkowskie wprowadza środki niezbędne do **przywrócenia typów siedlisk przyrodniczych Natura 2000 na obszarach nieobjętych tymi typami siedlisk**, w celu osiągnięcia ich właściwego obszaru referencyjnego. Takie środki muszą zostać wprowadzone **do 2030 r. na obszarach stanowiących co najmniej 30 % dodatkowej całkowitej powierzchni niezbędnej do osiągnięcia wskazanego w krajowym planie odbudowy całkowitego docelowego obszaru referencyjnego każdej grupy typów siedlisk wymienionych w załączniku I*, co najmniej 60 % tej powierzchni do 2040 r. i 100 % tej powierzchni do 2050 r.**

W drodze odstępstwa, jeżeli państwo członkowskie uzna, że nie jest możliwe wprowadzenie do 2050 r. środków niezbędnych do odtworzenia określonego typu siedliska przyrodniczego na 100 % obszaru referencyjnego, może ustalić ten odsetek na poziomie między 90 % a 100 % w swoim krajowym planie odbudowy i przedstawić odpowiednie uzasadnienie.

Państwo członkowskie wprowadza środki służące **odtworzeniu lądowych, przybrzeżnych i słodkowodnych siedlisk gatunków wymienionych w załącznikach II, IV i V do Dyrektywy Siedliskowej oraz lądowych, przybrzeżnych i słodkowodnych siedlisk dzikiego ptactwa objętych Dyrektywą Ptasią**, które są, jako działania dodatkowe ponad to co zostanie wdrożone dla ochrony siedlisk przyrodniczych, niezbędne do poprawy jakości i ilości siedlisk gatunków, w tym poprzez ich odtworzenie i zwiększenie łączności.

Art. 4 Komentarz

NRL wspiera założenia ochrony przyrody w ramach sieci Natura 2000. Stawia państwom członkowskim ambitny cel poprawy stanu siedlisk przyrodniczych Natura 2000 do stanu dobrego, w pierwszej kolejności na obszarach Natura 2000, ale również poza nimi. Według NRL, „dobry stan” siedliska przyrodniczego oznacza stan, w którym jego kluczowe cechy, w szczególności jego struktura i funkcje oraz jego typowe gatunki lub typowy skład gatunkowy, odzwierciedlają wysoki poziom ekologicznej integralności, stabilności i odporności niezbędny do zapewnienia jego długoterminowego zachowania, a tym

samym przyczyniają się do osiągnięcia lub utrzymania właściwego stanu ochrony zgodnie z zapisami Dyrektywy Siedliskowej.

Na szczególną uwagę zasługuje **pogrupowanie podobnych funkcjonalnie typów siedlisk przyrodniczych** i dążenie do osiągnięcia poprawy stanu siedlisk na określonym procencie powierzchni obszaru całej grupy, a nie poszczególnych typów siedlisk. Co więcej, w NRL zapisano, że **jeżeli w efekcie działań odtworzeniowych nastąpi przekształcenie z jednego typu siedliska w drugi typ siedliska przyrodniczego, nie jest to traktowane jako pogorszenie stanu**. Nacisk położony został na utrzymanie funkcjonalnych ekosystemów wraz z ich naturalną dynamiką, a nie na sztuczne pilnowanie granic poszczególnych, arbitralnie wyznaczonych, jednostek. Przykładowo, w jednej grupie (grupa 1) znalazły się nieleśne torfowiska oraz bory i lasy bagienne. Taki zapis sugeruje, że nadrzędnym celem jest tu utrzymanie procesów bagiennych na torfowiskach i wsparcie naturalnej dynamiki roślinności, niezależnie od tego, czy torfowiska pozostaną bezleśne czy ulegną sukcesji w kierunku lasów bagiennych. Podobnie, w przypadku dolin rzecznych, w jednej grupie (grupa 3) znalazły się zarówno muliste brzegi rzek, nadrzeczne łąki selernicowe, jak i lasy łęgowe. Wskazuje to znów, że nadrzędnym celem jest tu ochrona zróżnicowanego krajobrazu nadrzecznego wraz z jego naturalną dynamiką, a nie poszczególnych wyodrębnionych jednostek roślinności.

Siedliska przyrodnicze na poszczególnych obszarach Natura 2000 podlegają monitoringowi realizowanemu przez regionalne dyrekcje ochrony środowiska we współpracy z Generalną Dyrekcją Ochrony środowiska w ramach zarządzania siecią obszarów Natura 2000. Aktualnie uzyskiwane w tym zakresie dane przechowywane są przez poszczególne regionalne dyrekcje ochrony środowiska, brak jest jednak ogólnopolskiej bazy danych (są one trudno dostępne i niewspólnione nawet na poziomie poszczególnych RDOŚ). W celu analizy stanu ochrony siedlisk przyrodniczych w skali Polski oraz zaplanowania ich skutecznej ochrony na poziomie krajowym (na podstawie wyników z poszczególnych obszarów Natura 2000) **konieczne jest stworzenie jednej, wspólnej bazy danych o stanie zachowania poszczególnych płatów siedlisk przyrodniczych w obszarach Natura 2000 na terenie całej Polski**. Realizacja tego zadania pomoże również w tworzeniu bardziej szczegółowych raportów dla Komisji Europejskiej o stanie ochrony przedmiotów ochrony sieci Natura 2000 w Polsce (por. niżej), do czego zobowiązaliśmy się w świetle podpisanego traktatu akcesyjnego.

Wybrane reprezentatywne stanowiska wszystkich siedlisk przyrodniczych Natura 2000 w Polsce są monitorowane w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska. Każdy gatunek i typ siedliska powinien zostać zmonitorowany przynajmniej raz w okresie objętym sprawozdaniem składanym do Komisji Europejskiej, a więc co najmniej raz na 6 lat. Ostatni raport dotyczący stanu siedlisk przyrodniczych Natura 2000 w Polsce został złożony do Komisji Europejskiej w roku 2019 (<https://nature-art17.eionet.europa.eu/article17/>, podsumowanie wyników: Cieśla i in. 2021). Jak wynika z tego raportu, obejmującego lata 2013-2018, stan ochrony tylko około 20% typów siedlisk przyrodniczych w Polsce jest właściwy, siedliska w stanie niezadowolającym stanowią ok. 45%, a siedliska w stanie złym stanowią ok. 35%. **Największym zagrożeniem dla stanu ochrony siedlisk przyrodniczych w Polsce jest szeroko rozumiana działalność człowieka, zwłaszcza skutkująca stałym obniżeniem poziomu wód gruntowych, wraz z intensyfikacją działania czynników naturalnych, związanych z postępującymi zmianami klimatycznymi** (Cieśla i in. 2021). Zagrożeniem dla siedlisk półnaturalnych (np. różnych rodzajów łąk i muraw) jest również zaniechanie ich

ekstensywnego użytkowania rolniczego. W związku z postępującym pogorszeniem stanu najcenniejszych siedlisk przyrodniczych potrzebne jest pilne podjęcie bardziej zdecydowanych działań ochronnych zmierzające do zahamowania negatywnych zjawisk i zachowania dzikiej przyrody. W związku z tym, że podstawowym zagrożeniem dla siedlisk przyrodniczych w Polsce jest obniżanie poziomu wód gruntowych przez człowieka (Cieśla i in. 2021), w połączeniu z faktem pogrupowania w NRL leśnych i nieleśnych siedlisk torfowiskowych jak również leśnych i nieleśnych siedlisk nadrzecznych, wynikające z NRL **najpilniejsze i kluczowe działania dla ochrony cennych siedlisk przyrodniczych powinny obejmować przywracanie uwodnienia mokradeł i renaturyzację rzek**. Warto podkreślić, że odtwarzanie uwodnienia mokradeł i renaturyzacja rzek są spójne z działaniami wskazanymi jako kluczowe w innych artykułach NRL. Działania te powinny być wdrożone pilnie i na dużą skalę – zarówno na terenach chronionych (w tym Natura 2000) jak i poza nimi, celem powstrzymania zaniku siedlisk dzikiej przyrody, jak również ograniczenia emisji dwutlenku węgla i eutrofizacji wód.

Państwo członkowskie jest zobowiązane zgodnie z NRL przygotować krajowy plan odbudowy, w którym dla każdego siedliska przyrodniczego Natura 2000 przedstawi aktualne rozmieszczenie danego siedliska wraz z informacjami o jego stanie i wskazaniem gdzie i jak należy ten stan poprawić, jak również wskaże w oparciu o dane historyczne i przewidywany wpływ zmian klimatu, właściwy obszar referencyjny dla danego siedliska. Zgodnie z definicją zawartą w NRL, "właściwy obszar referencyjny" oznacza całkowity obszar danego typu siedliska przyrodniczego, który jest uważany za minimum niezbędne do zapewnienia długoterminowej żywotności typu siedliska przyrodniczego i jego typowych gatunków, i który składa się z obszaru występowania typu siedliska przyrodniczego oraz, jeżeli obszar ten nie jest wystarczający, z obszaru niezbędnego do odtworzenia typu siedliska przyrodniczego celem osiągnięcia właściwego stanu ochrony. **Wskazane w NRL procentowe udziały powierzchni na której mają zostać odtworzone siedliska przyrodnicze Natura 2000 (30% do 2030 r, 60 % do 2040 r. i 100%(90%) do 2050 r.) dotyczą zaproponowanego w krajowym planie odbudowy obszaru referencyjnego**, a nie są to, jak niekiedy bywa mylnie sugerowane, procenty powierzchni całego kraju.

W Załączniku VII do NRL podano listę przykładowych działań służących odbudowie zasobów przyrodniczych, z której państwo może skorzystać podczas przygotowywania krajowego planu odbudowy. Są tam wymienione m.in. takie działania, które mogą znaleźć zastosowanie przy planowaniu przywracania siedlisk przyrodniczych: ponowne uwodnienie osuszonych torfowisk, zaprzestanie wydobycia torfu, wdrożenie paludikultury, renaturyzacja rzek, zapewnienie większej przestrzeni dla dynamiki rzek (poprzez usuwanie barier poprzecznych i podłużnych w dolinie rzecznej) i przywrócenie swobodnego przepływu rzek, tworzenie bagiennych stref buforowych nad rzekami, poprawa ekologicznych funkcji lasów (np. stare drzewa (drzewa siedliskowe), leżące i stojące martwe drewno), wspieranie naturalnej regeneracji i sukcesji w lasach, wspieranie starolasów (wyłączenie z pozyskania drewna), zmniejszenie intensywności wypasu lub reżimów koszenia na użytkach zielonych i przywrócenie ekstensywnego wypasu oraz ekstensywnych reżimów koszenia tam, gdzie zostały one porzucone, czy też umożliwienie ekosystemom rozwijania ich własnej naturalnej dynamiki, na przykład poprzez rezygnację z ich użytkowania i promowanie dzikości.

Zapisy NRL ukierunkowane są na odbudowę ekosystemów, stąd nacisk na ochronę siedlisk przyrodniczych. Wskazano jednak również, że pod uwagę powinny być wzięte

także siedliska gatunków objętych Dyrektywą Ptasią i Dyrektywą Siedliskową, jeśli nie zostaną odpowiednio zaaopiekowane poprzez objęcie działaniami ochronnymi obszarów na których występują siedliska przyrodnicze lub na których w krajowym planie odbudowy zaproponowano odtworzenie poszczególnych siedlisk przyrodniczych. Warto zwrócić uwagę, że wszystkie gatunki roślin i zwierząt umieszczone w Załączniku II Dyrektywy Siedliskowej (objęte tym punktem NRL) podlegają również ochronie na mocy prawa krajowego. W rozporządzeniach Ministra właściwego ds. Środowiska o ochronie gatunkowej wskazane są zakazy w stosunku do dziko występujących roślin oraz zwierząt. Oprócz zakazów ich bezpośredniego niszczenia, pozyskiwania, etc., jest wymieniony również zakaz niszczenia ich siedlisk. W związku z powyższym realizacja NRL we wskazanym punkcie będzie nie tylko skutkowałą realizacją prawa wspólnotowego (Dyrektywy Siedliskowej i Dyrektywy Ptasiej), ale również prawa krajowego, ustanowionego niezależną od polityki wspólnotowej suwerenną decyzją polskich władz państwowych.

2. Literatura

Cieśla A., Mionskowski M., Müller I., Perzanowska J., Korzeniak J., Gawryś R., Kolada A., Barańska A., Bielczyńska A., Bociąg K., Fyałkowska K., Michałek M., Ochocka A., Opiola R., Pasztaleniec A. 2021. Stan ochrony siedlisk przyrodniczych w Polsce w latach 2013–2018. Biuletyn Monitoringu Przyrody 24/4. Biblioteka Monitoringu Środowiska GIOŚ, Warszawa.